

RASTI 7. Tallukoita ja tönöjä -tehtaalaisen elämää

1800-luvun lopulla Valkeakosken kaltainen teollisuusyhdyskunta oli jakaantunut selvästi eri kerroksiin ihmisten taustan, aseman ja varallisuuden mukaan. Ylimpänä yhdyskunnan arvojärjestyksessä olivat tehtaan omistajat, isännöitsijät, insinöörit ja virkailijat. Keskiluokan muodostivat kauppiaat, käsityöläiset ja paperitehtaan mestarit. Asteikon alimpana oli suurin ryhmä, työväestö, johon tehtaan työntekijöiden lisäksi kuuluivat myös esimerkiksi sahan ja oluttehtaan työntekijät sekä hevosajurit.

Paperitehtaassa työskentelivät sekä miehet että naiset. Nuorimmat työntekijät olivat vasta lapsia, vaikka lasten käyttämistä tehdastyössä pyrittiinkin rajoittamaan lain voimalla. Työelämään siirryttiin ajan hengen mukaisesti varhain. Toisella kymmenellä olevat nuoret miehet hakeutuivat paperikoneelle prässipojaksi, sahalle repsikkapojaksi tai tehtaan puuvarastoon kuorimaan tukkeja. Tytöt pääsivät tehtaalle paperityöiksi eli paperisaliin lajittelemaan paperiarkkeja. Myös tehtaan saha työllisti naisia.

Töitä paperitehtaalla tehtiin maanantaista lauantaihin. Tehtaalaisen työpäivät olivat pitkiä: päivätyöläisen työpäivä taukoineen venyi helposti aamuviidestä puoli kahdeksaan asti illalla. Vuorotyöläiset aloittivat urakkansa joko keskiyöllä tai keskipäivällä työvuorosta riippuen. Työväenyhdistyksen aktiivisen toiminnan tuloksena työpäivä lyheni vihdoin 1910-lukuun mennessä arkisin kymmeneen, lauantaisin kahdeksaan tuntiin. Vuorotyöläisetkin saivat oman kahdeksan tunnin työpäivänsä.

Työntekijöiden viikoittainen palkka maksettiin perjantaiamuisin. Palkan suuruus oli kahdesta kolmeen markkaa. Uusien tehtaiden perustaminen muualle Suomeen 1870-luvulta alkaen lisäsi kilpailua tehdastyövoimasta, joten myös Valkeakoskella palkkoja oli nostettava työvoiman takaamiseksi vastaisuudessakin.

Työväestön elämä oli taloudellisesti vaatimatonta. Pienellä palkalla yritettiin kuitenkin elättää ajan hengen mukainen suuri lapsikatra:

“Isot perheet oli ennevanhaan ylleisiä Koskissa niinkun muuallakin päin. Melkeen joka pirtissä oli ainaki neljä viis mukulaa, eikä tommottet lähemmäks kymmenen kersan pesueet

ollu ollenkan harvinaisia. Enempi imehreltiin jos jollakulla oli vaan yks laps, epäiltiin enempi vikaa kuv viisautta. Siinoli vanhemmat kovilla kun hankki toimeentuloo sakilleen, vaikkei vaatimukset suuria ollukkan. Syätiin vaatimatonta ruakaa, sitä sentäs ylleensä piisas. Jokapäivästä vaatetta pirettiin kauvvan. Pestii ja paikattii monneen kertaan. Puh-tauresta kyllä yritettiin pittää huolta sen ajaan tapojen mukkaan.”

Tehdastyö alkuvuosikymmeniensä aikana oli raskasta. Työntekijöiden turvallisuuteen ei juurikaan kiinnitetty huomiota. Työntekijä altistui jatkuvasti työssään erilaisille työtapaturmille, myrkyllisille kemikaaleille ja pölylle. Sosiaaliuudet, kuten palkalliset lomat ja vapaa-päivät olivat työntekijöille tuntemattomia. Työntekijöiden heikon aseman parantamiseksi ja työolosuhteiden kohentamiseksi perustettiin Valkeakosken Työväenyhdistys vuonna 1896.

Käytännössä tehdas hoiti aluksi kylän yhteisiä asioita ja huolehti työntekijöistään monin eri tavoin. Tehtaan toimesta paikkakunnalle perustettiin säästöpankki. Tehtaalaisen tuli olla pankkiin varansa tallettaneen sairaskassan jäsen, jotta hän olisi saanut sairastuttuaan osakseen lääkärinhoitoa, lääkkeitä ja pientä palkkatuloa. Sairasapukassalle maksettava jäsenmaksun suuruus oli muutama prosentti palkkatulosta. Hieman myöhemmin tehtaan aloitteesta paikkakunnalle palkattiin lääkäri ja rakennettiin sairaala. Työväestön sivistä-mistä varten tehdas perusti kirjaston vuonna 1878 ja koulun vuonna 1880. Vuosisadan vaihteessa rakennettiin seuratalo työväenyhdistyksen ja esimerkiksi raittius- ja urheiluseu-rojen toimintaa varten. Tällä tavoin tehdas pyrki ohjaamaan työväestön vapaa-ajanviettoa tervehenkiseen suuntaan.

Vähitellen tällaisten tehdasyhdyskunnan yhteisten asioiden hoitaminen siirtyi 1900-luvun alussa tehdasyhtiöltä yhä enemmän Sääksmäen kunnan vastuulle ja lopullisesti Valkea-kosken vuonna 1923 perustetulle kauppalalle. Tehtaan merkitys ylivertaisena kylän asioi-den järjestäjänä väheni. Valkeakoski oli kulkenut teollistumisen viitoittaman tiensä myllyky-lästä kauppalaksi. Vaan vielä oli koittava Waldenien aika –mutta se onkin jo toinen ta-rina...